

РОЛЬОВІ ОЧІКУВАННЯ ПОДРУЖЖЯ З РІЗНИМ ТИПОМ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Коськіна Д.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядаються відмінності в рольових очікуваннях подружжя залежно від типу їх взаємин. Наведено короткий огляд літератури, присвяченої цій тематиці. Обґрунтовано розподіл сімей на два типи: авторитарні та егалітарні. У статті також представлені результати емпіричного дослідження, які вказують на конкретні відмінності в рольових очікуваннях між представниками егалітарних та авторитарних сімей. Наведено статистичні та теоретичні результати проведеного дослідження.

Ключові слова: Рольові очікування, подружжя, статево-рольова взаємодія, егалітарна родина, авторитарна родина.

Постановка проблеми. Сім'я традиційно належить до базових цінностей української культури. Одночасно з цим, вона виступає і важливим соціально-психологічним механізмом задоволення людських потреб, могутнім інститутом соціалізації особистості. Саме тому дослідження проблем, особливостей та механізмів ефективного функціонування подружжя завжди було актуальним й до цих пір таким й залишається.

Чисельні дослідження присвячені в різних галузях сімейній системі, оскільки вона відіграє важливу функцію у формуванні та розвитку особистості, передає набуті цінності та традиції майбутнім поколінням. Актуальність дослідження сімейної системи обумовлена також тим, що більшість осіб дорослого віку мають досвід близьких романтичних стосунків з іншою особою (або офіційного шлюбу), а отже сімейна система – важливий аспект життя переважної більшості українців.

Актуальність дослідження будь-якої тематики обумовлена потребами, які народжуються в суспільстві протягом з його розвитку. Сучасна українська сім'я зазнає значних викликів: збільшується кількість розлучень за психологічними мотивами, зменшується народжуваність, спостерігається рольове первантаження молодого подружжя тощо [7]. Такі зміни в сімейній системі вимагають детального вивчення всіх тенденцій розвитку сучасної української сім'ї, а також дослідження детермінант цих змін. У зв'язку з актуальним розподілом сімей відповідно до ієрархії влади та наявності або відсутності домінування в родині, ми вважаємо доцільним досліджувати рольові очікування одруженої особи в контексті тих взаємин, в яких вона перебуває (авторитарних чи егалітарних).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як значає сучасний український психолог Н.С. Хлопоніна, рольова структура сім'ї забезпечує ефективне її функціонування й задоволення потреб усіх її членів за умов чіткої узгодженості сімейних ролей, які утворюють цілісну систему. Основними параметрами рольової структури сім'ї автор пропонує вважати характер керівництва, який визначає систему стосунків влади й підпорядкування, тобто, ієрархічну побудову сім'ї і розподіл ролей у відповідності з тими завданнями, які вирішує сім'я на кожній стадії свого життєвого циклу та в повсякденному житті. Запропонований та підтриманий багатьма науковцями розподіл моделей сім'ї на авторитарні та егалітарні зумовлений функціонально-рольовим розподілом у сім'ї, а також розподілом сфер влади й відповідальності [7].

У сучасному соціумі, що визначається дослідниками як постіндустріальне чи інформаційне суспільство, гендерні відмінності у соціально-про-

фесійному, освітньому, кваліфікаційному складі населення певною мірою мінімізуються, оскільки жінки беруть активну участь у всіх сферах життя суспільства. Цьому етапу історичного розвитку відповідає партнерська або демократична сім'я, де всі рішення приймаються спільно, розподіл влади є ситуативним, чоловік разом з дружиною бере активну участь у вихованні дітей, розподіл обов'язків є демократичним, хоча певний гендерний розподіл праці у сім'ї має місце. Сучасні дослідники таку сім'ю називають егалітарною, визначаючи, що для егалітарних родин характерна повна «взаємозаміна» ролей чоловіка і дружини, повна відсутність чіткої фіксації, закріпленості їх обов'язків [5].

Наразі це дискусійне питання – наскільки раціональним є відсутність гендерного розподілу обов'язків у сім'ї, які її наслідки. Частина дослідників вважає, що егалітарний тип сім'ї є найбільш прогресивним, за ним майбутнє, частина – що це прояв інституційної кризи сім'ї [5].

Ми не ставимо собі за мету визначити переваги або недоліки кожного з цих типів. Кожен тип статево-рольової взаємодії «виконує» певні функції для кожного індивіда та суспільства в цілому. Нашою задачею є дослідження рольових очікувань подружжя, де панує авторитарний або егалітарний тип стосунків. З метою конкретизації використаних конструктів, стисло охарактеризуємо обидва типи сімей та поняття «рольові очікування».

Егалітарними (від франц. *egalite* – рівність), вважаються родини, в яких не виділяється чітко вираженого глави, обов'язки розподіляють ситуативно, а рішення приймають колегіально або доручаються найбільш компетентному в даній проблемі [2]. Видатні українські науковці Говорун Т.В. та Кікінежді О.М. вважають, що це «новий тип сім'ї та подружжя стосунків, побудований на взаємозамінності виконання сімейних ролей» [6]. Отже, егалітарна модель сім'ї характеризується однаковим залученням шлюбних партнерів до реалізації сімейних ролей. Рольовий розподіл у даній моделі сім'ї відбувається насамперед виходячи з особистісних уподобань і на основі взаємної домовленості подружжя, а не на основі статевої диференціації [7].

Авторитарна система відносин – така структура родини, в якій керівництво та організація всіх її функцій зосереджені в руках одного члена сім'ї, найчастіше чоловіка [8]. Цей тип за своєю природою є протилежним до егалітарного, про який йшлося вище.

Під очікуванням найчастіше розуміють оцінку особистістю своїх передбачуваних можливостей, а також очікування у майбутньому такої їх реалізації, яка б задовольнила її плани і запити. Рольові очікування в контексті сімейної психології розглядаються як ступінь очікування від партне-

ра активного виконання певних дій. Таким чином, рольові очікування в контексті сімейної психології розглядаються як ступінь очікування від партнера активного виконання певних дій, безпосередньо пов'язаних з ефективним функціонуванням сім'ї [3]. Рольові очікування – це сподівання на таку поведінку іншої людини, яка відповідає її рольовому статусу. Відповідність поведінки людей взаємним очікуванням – це важлива умова успіху у спілкуванні [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Чисельні роботи присвячені особливостям функціонування егалітарних та авторитарних родин. Також чимало досліджень були спрямовані на виявлення рольових очікувань подружжя. Накопичена «скарбниця знань» дозволяє нам рухатись глибше у дослідження функціонування сучасної української сім'ї, а саме дослідити як розрізняються рольові очікування серед представників обох типів статево-рольового функціонування родини. Завдяки попереднім дослідженням багатьох науковців нам зараз відомо, що тип подружніх взаємин, егалітарний або авторитарний, суттєво детермінує повсякденне життя подружжя, особливості їх спілкування та функціонування. Також в роботах багатьох психологів провідна роль у успішності функціонуванні сімейної системи відводиться узгодженості їх рольовим очікуванням. Таким чином, дослідження в даному напрямку буде актуальним для сучасного українського суспільства, проте безумовно буде лише крихітним кроком у потенційних перспективах вивчення сім'ї як могутнього інституту соціалізації. Ми сподіваємось, що дане дослідження буде корисним для всіх дослідників та науковців, які наразі займаються активним вивченням сучасної української сім'ї, її проблем та шляхів їх подолання.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження особливостей рольових очікувань в сім'ях з егалітарним та авторитарним типом взаємодії.

Виклад основного матеріалу. У проведеному емпіричному дослідженні приймали участь 148 осіб, які перебували у зареєстрованому шлюбі. Кількість чоловіків і жінок приблизно однакова, а вік досліджуваних – від 18 до 56 років. Респонденти були віднесені до представників авторитарних або ега-

літарних родин на основі їх відповіді на відповідне пряме запитання, а також на основі їх відповідей на опитувальник Ю.Е. Альошиної «Розподіл ролей в родині» [1]. Також респондентам було запропоновано пройти опитувальник «Рольові очікування партнерів», автор А.Н. Волкова [1].

Як можна побачити з Рис. 1.1, де наведені середні значення розподілу рольових очікувань серед представників авторитарних та егалітарних родин, для представників останніх найбільш очікуваними є прагнення власної соціальної активності (6,61), а для представників авторитарних родин – очікування щодо функції батьківського виховання (6,87).

Представники егалітарних родин надають більше (4,8) значення сексуальній гармонії у подружньому житті, ніж представники авторитарних родин (3,4). Таким чином сексуальна сфера подружнього життя являє собою більшу цінність в егалітарних родин, ніж в авторитарних.

Представники обох типів шлюбно-сімейної взаємодії приблизно однаково очікують, що їх партнер матиме схожі погляди, цінності та інтереси до їх власних. А сфера господарсько-побутових аспектів життя має суттєві відмінності. Так, саме індивіди з авторитарним типом стосунків в сім'ї очікують більшою мірою (6,61), що інший партнер візьме на себе ініціативу в реалізації певних господарсько-побутових функцій сім'ї. Для них важливо, щоб партнер приймав активну участь принаймні в деяких аспектах побутового життя родини. Також для них важливо, щоб партнер володів певними навичками для ефективного вирішення повсякденних та раптових господарсько-побутових аспектів життя.

Варто зауважити, що для представників авторитарних родин важливішою є також й власна роль у виконанні господарсько-побутових функцій. Такий результат дозволяє припустити, що для представників цього типу стосунків господарсько-побутова сфера має особливе значення, вони надають увагу побутовим речам і прагнуть, щоб їх партнер також це робив. Можна припустити, що жінки, які перебувають у сім'ї авторитарного типу, очікують, що чоловік виконуватиме важку хатню роботу, яка потребує більших фізичних навантажень. В той час як чоловіки очікують, що жінка виконуватиме повсякденну хатню роботу, пов'язану переважно з прибирання приміщення. В той самий час як чоловіки, так й жінки з авторитарних родин не лише очікують активної участі партнера, але й вбачають свою значну роль у виконанні господарсько-побутових обов'язків.

Сфера батьківського виховання представляє значний інтерес для представників обох типів шлюбно-сімейної взаємодії. В обох випадках індивіди схильні очікувати, що партнер прийматиме активну участь у вихованні та догляді за дитиною. Все ж представники авторитарних родин покладають дещо більше очікування на свого партнера у цій сфері, ніж індивіди з егалітарних родин.

Сфера соціальної активності представляє особливу цінність для осіб з егалітарним типом взаємодії. Вони мають сильну установку на зовнішню активність, на тверду професійну та ділову позицію. Для них важливо мати широке коло спілкування, приймати активну участь у житті суспільства. Варто звернути увагу на те, що вони також очікують схожої позиції від свого партнера. В той час як для представників авторитарних родин соціальні контакти з оточуючими представляють меншу значимість, а тим паче вони очікують, що

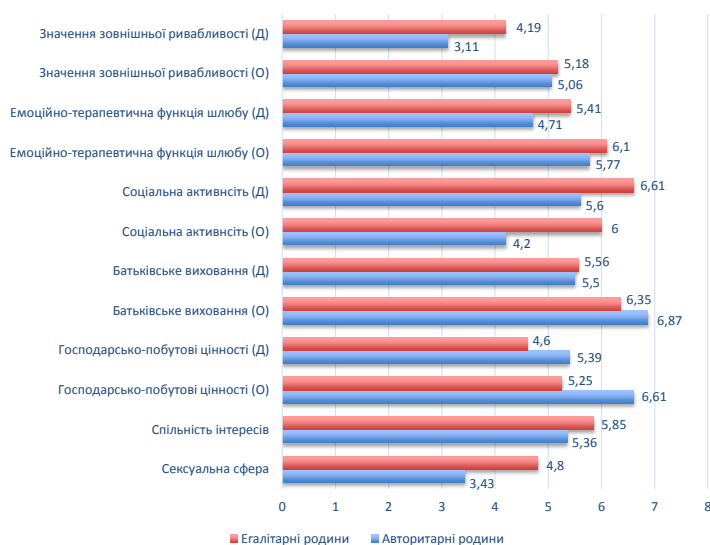

Рис. 1.1. Середні значення розподілу рольових очікувань серед представників авторитарних та егалітарних родин (умовні позначення: «(Д)» – рольові домагання, «(О)» – рольові очікування)

їх партнер якнайменше проявлятиме соціальну активність поза межами родини.

Емоційно-терапевтична функція шлюбу також має більше значення для представників егалітарних родин. Вони, так само як й особи з авторитарним стилем взаємодії, очікують, що партнер виконуватиме провідну роль у побудові та підтриманні емоційно-позитивного клімату в родині, створюватиме атмосферу доброзичливої підтримки. Умовно можна визначити так роль партнера як роль «психотерапевта стосунків». Така позиція, коли ця роль очікується більшою мірою від партнера, аніж від себе, може призводити до розчарувань, у випадку, коли партнер не дуже ефективно виконуватиме роль «психотерапевта стосунків» або у випадку, якщо партнер очікує у відповідь те саме.

Власна зовнішня привабливість виступає найменшою цінністю для представників обох типів шлюбно-сімейної взаємодії, а особливо незначною вона виступає для осіб з авторитарних родин. Хоча одночасно з цим вони й значною мірою очікують, що їх партнер буде мати завжди привабливий вигляд. Представники егалітарних родин також не високо оцінюють власну зовнішню привабливість, в той час як аналогічно високо прагнуть, щоб чоловік або дружина ретельно стежили за своїм зовнішнім виглядом.

Необхідно відмітити, що для представників обох типів родин очікування переважно по всіх шкалах перевищують домагання. Такий результат свідчить про те, що сучасні одружені чоловіки й жінки більшою мірою очікують виконання певних функцій від своїх партнерів, аніж прагнуть брати на себе першість у більшості ціннісно-смыслових аспектів подружнього життя.

Висновки і пропозиції. В результаті проведеного дослідження вдалось встановити, що особи, які перебувають в авторитарних та егалітарних подружніх взаєминах мають різні рольові очікування щодо свого партнера та шлюбно-сімейної взаємодії. Найбільша різниця спостерігається у сфері соціальної активності: представники егалітарних родин очікують, що вони особисто та їх партнер матимуть високу соціальну активність, а представники авторитарних родин навпаки, очікують значно нижчу соціальну активність як від себе, так і від свого партнера.

Перспективою подальшого дослідження ми вважаємо більш глибоке дослідження особливостей функціонування родин з авторитарним та егалітарним типом взаємодії. Детальне розуміння особливостей обох видів сімей дозволить ефективніше будувати психотерапевтичну взаємодію з сім'ями (в разі необхідності), а також попереджати конфлікти й інші можливі проблемні ситуації в житті подружжя.

Список літератури:

1. Андреева Т. В. Психология современной семьи: монография / Т. В. Андреева. – СПб.: Речь, 2005. – 244 с.
2. Лавриненко Н. В. Гендерные отношения в украинской семье / Н. В. Лавриненко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – № 1. – С. 138-162.
3. Мазурик І. О., Гендерні особливості рольових очікувань молоді стосовно майбутнього партнера у шлюбі молоді / І. О. Мазурик // Збірник тез IV міжнародного освітнього форуму «особистість в єдиному освітньому просторі» – Запоріжжя, 2013. – С. 45-48.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навчальний посібник / С. Д. Максименко. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 272 с.
5. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. – К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. – 248 с.
6. Стать та сексуальність: психологічний ракурс [Текст]: навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
7. Хлопоніна Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Н. Є. Хлопоніна – К., 2007. – 18 с.
8. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис – 4-е изд. – СПб.: Питер, 2009. – 672 с.

Коськіна Д.А.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

РОЛЕВЫЕ ОЖИДАНИЯ СУПРУГОВ С РАЗНЫМ ТИПОМ ПОЛО РОЛЕВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются различия в ролевых ожиданиях супругов в зависимости от типа взаимоотношений, в которых они состоят. Приведен краткий обзор литературы, посвященной этой тематике. Обосновано разделение семей на два типа: авторитарные и эгалитарные. В статье также представлены результаты эмпирического исследования, которые указывают на конкретные различия в ролевых ожиданиях между представителями эгалитарных и авторитарных семей. Приведены статистические и теоретические результаты проведенного исследования.

Ключевые слова: ролевые ожидания, супруги, поло-ролевое взаимодействие, эгалитарная семья, авторитарная семья.

Koskina D.O.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ROLE EXPECTATIONS OF A COUPLE WITH DIFFERENT TYPES OF SEX-ROLE INTERACTION

Summary

This article discusses the differences in role expectations of spouses depending on their type of relationship. The article presents a brief review of the key literature on this topic. The author substantiates the separation of families into two types: authoritarian and egalitarian. The article also presents the results of empirical study that point to specific differences in role expectations between the spouses from egalitarian and authoritarian families. The article presents statistical and theoretical results of the study.

Keywords: Role expectations, marriage, sex-role interaction, egalitarian family, authoritarian family.